

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Будь яка війна є деструктивним явищем, що залишає глибокі сліди не тільки в суспільній свідомості, а й у психіці кожного її учасника. Через те виникає потреба у визначенні оптимальних форм та методів реабілітаційної роботи з учасниками бойових дій.

Аналіз наукової літератури дозволив з'ясувати, що окремі проблемні питання, пов'язані з дослідженням психологічних аспектів підготовки військовослужбовців до бойових дій та надання ветеранам локальних конфліктів психологічної допомоги, розглядали у своїх працях ряд дослідників, зокрема В.В.Стасюк [3], Р.А. Абдурахманов [4], В.О. Бухтояров [5] та ін.

Однак, не зважаючи на значний інтерес дослідників до цієї проблеми [1–4], є практично відсутнім описання динаміки соціально-психологічної реабілітації постраждалих та її соціальних детермінант. Очевидно, що проведення подібних досліджень ускладнено низкою причин, зокрема суб'єктивного характеру. У першу чергу це стосується небажання самих ветеранів виступати в ролі досліджуваних, іти на контакт з дослідниками. Однак, незважаючи на це, проблема потребує свого вирішення.

Метою статті є обґрунтування концепції та моделі соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців після проходження служби в умовах бойових дій.

З основних проаналізованих теоретичних положень соціальної та

психологічної реабілітації військовослужбовців впливає декілька ключових моментів, які, як свідчать спостереження, бесіди з ветеранами і вивчення наукових джерел, можуть бути основою концепції соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців:

1. *Забезпечення соціального захисту громадян звільнених у запас (державний рівень):*

– підготовка проектів нормативних правових актів, державних та інших програм соціальної підтримки ветеранів війни і військової служби, учасників бойових дій;

– координація взаємодії державних органів і органів виконавчої влади, органів виконавчої влади з іншими організаціями при розробці та реалізації заходів щодо соціальної адаптації громадян, звільнених з військової служби;

– забезпечення організації соціальної підтримки членів сімей військовослужбовців, які загинули при проходженні військової служби;

– координація створення та вдосконалення соціальної реабілітації інвалідів військової служби;

– здійснення інформаційного і методичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади з питань соціального захисту громадян, звільнених з військової служби;

– участь у розробці та здійсненні заходів щодо увічнення пам'яті загиблих під час захисту Батьківщини.

2. *Організація соціального мікросередовища для ветеранів бойових дій.* Усередині цього

мікросередовища людина має отримувати соціальну допомогу у вигляді працевлаштування, різних пільг, компенсацій тощо, а також соціально-психологічну допомогу у вигляді спеціально організованого спілкування. Найбільш успішною в діяльності подібних суспільних організацій є допомога ветеранам у вирішенні соціальних проблем. Необхідним є організація спеціальних клубів спілкування всередині асоціації й об'єднань, оскільки потреба ветеранів у співчутливому, емпатійному спілкуванні залишається нереалізованою.

Особливого значення така робота набуває на перших стадіях реабілітації, коли відбувається різкий перехід від «війни» до «миру» і ветеран не має необхідного психологічного ресурсу для швидкої перебудови.

3. Проведення для ветеранів локальних конфліктів соціально-психологічних тренінгів спілкування, поведінкових тренінгів.

Соціально-психологічну реабілітацію військовослужбовців необхідно проводити з урахуванням закономірностей соціально-психологічної адаптації. Соціально-психічна адаптованість визначається як такий стан взаємовідносин особистості та групи, коли особистість без тривалих зовнішніх і внутрішніх конфліктів продуктивно виконує свою провідну діяльність, задовольняє свої основні потреби, у повній мірі йде назустріч тим ролевим очікуванням, що висуває до неї еталонна група, переживає стани самоствердження та вільного вираження своїх творчих здібностей.

У найзагальнішому вигляді взаємовідносини між процесами соціально-психологічної реабілітації і соціально-психічної адаптації уявляються нам такими:

–кінцевим результатом комплексу реабілітаційних заходів повинно бути досягнення оптимального рівня соціально-психічної адаптованості військовослужбовців;

–психотехнології, прийоми, методи тощо, які використовуються в реабілітаційних заходах, повинні бути спрямовані на відновлення адаптивних функцій особистості.

Повний цикл психологічної реабілітації має такі етапи: вступний катарсичний; усвідомлення екстремальної поведінки; формування нових навичок поведінки; визначення життєвих перспектив та підтримуючих заходів.

Зазначені заходи реабілітують порушену внутрішню особистісну гармонію та дають ветеранам нові психологічні засоби для нормального спілкування і поведінки в соціумі.

4. Організація та проведення спеціальної психологічної роботи з сім'ями ветеранів (батьками, дружинами, дітьми) у вигляді тренінгів груп спілкування.

Велику роль у соціально-психологічній реабілітації ветерана відіграють близькі друзі або члени його сім'ї, зокрема дружина. Також можлива ефективна допомога з боку згуртованих груп громадськості, наприклад клуби ветеранів.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що психологічна допомога сім'ям ветеранів повинна ґрунтуватися на чотирьох головних принципах:

–повага до інтимних сторін життя сім'ї, її самовідданості під час перебування члена сім'ї на війни та досвіду сім'ї, який стосується пережитих стресових життєвих обставин;

–інформування сім'ї про можливі психологічні наслідки війни для її учасника;

– поєднання психологічної допомоги із соціальною підтримкою сім'ї, у тому числі з боку сімей інших ветеранів;

– психотерапевтичне втручання в життя сім'ї передбачає обережне вивчення джерел стресу в сім'ї; виявлення характерних способів поведінки членів сім'ї ветерана та наявних психологічних труднощів тощо.

Ефективність групової психотерапії з ветеранами забезпечується трьома чинниками: розвитком позитивних відносин між психотерапевтом та пацієнтами, вільним виявленням почуттів, можливістю більш детального аналізу психологічних проблем. Довірча атмосфера, взаємна емоційна підтримка, неформальний характер груп сприяли ефективності психологічної допомоги ветеранам.

Успішна соціально-психологічна реабілітація ветеранів має позитивні кореляції з чинниками сімейного благополуччя. Дослідження форм та методів допомоги ветеранам показують, що зміна відносин у сім'ї може мати ключову роль у психологічній допомозі ветеранам.

5. *Формування позитивного іміджу ветерана бойових дій в масовій свідомості.* Позитивне ставлення до ветеранів «знімає» дію вторинних стресових чинників, усуває відчуження між населенням і групою ветеранів.

Реалізація цього напряму в соціально-психологічній реабілітації передбачає наявність власного друкованого органу – газети, журналу, а також телевізійних передач, присвячених проблемам, образу життя ветеранів. Важливим соціально-психологічним наслідком наявності позитивного іміджу цих категорій військовослужбовців є перенесення

його на образ української армії в цілому.

Одним з ефективних способів соціально-психологічної підтримки ветеранів є організація загального культурного простору їх життєдіяльності, що виражається в їх літературній, поетичній та музикальній творчості.

Як свідчить практика, пісенна творчість ветеранів бойових дій – це цілий музикальний жанр. З психологічного погляду бажання висловити себе в творчості є однією з форм самореалізації, яка компенсує дефіцит розуміння та співчуття в звичайному житті. Актуалізація творчих схильностей багатьох ветеранів, створення цілої субкультури з творів поетів – усе це компенсаторні вияви, що вказують на дефіцит уваги, розуміння та співчуття суспільства до цих груп військовослужбовців.

Таким чином, соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців має теоретичні та методологічні основи. Вони визначають найважливіші ідеї, які складають основу цієї теорії. Ці основні і похідні від них положення є початком у дослідженні структурних компонентів моделі соціально-психологічної реабілітації ветеранів бойових дій.

Виміру всякого явища повинно передувати глибоке його вивчення на якісному рівні. Результатом цього вивчення має бути побудова ідеалізованої моделі аналізованого явища або процесу. Велика складність, взаємопов'язаність, багатофакторність, сильна мінливість об'єктів вивчення визначає специфіку психологічної науки і сильно утрудняє моделювання її явищ. Проте етап моделювання безумовно необхідний, тому що на цьому етапі визначається ціль дослідження,

виділяються основні умови, у яких відбувається саме дослідження, чинники, що визначають основний вплив на обрану ціль дослідження при відповідних умовах проведення цього дослідження, тощо.

За результатами аналізу наукової літератури [2;3] ми дійшли висновку, що раціонально побудована на основі диференційованого підходу до ветеранів модель соціально-психологічної реабілітації повинна включати орієнтовну, виконавчу й контролюючу частини. В орієнтовній частині моделі, в узагальненому вигляді, повинна бути подана основна ідея змісту і вказані її основні позиції.

Орієнтовна частина намічає програму виконання дії, що забезпечує більш продуктивний підхід до усвідомлення змісту і сприяє формуванню в ветеранів певного типу мислення. Орієнтовна частина визначає мету, завдання, послідовність дій. Виконавча частина – основна. Її зміст, як правило, подано суттєво новою інформацією, яку повинні засвоїти ветерани. Вона розкриває й ілюструє шляхи вирішення проблеми, демонструє процес заданих перетворень. Етап узагальнення знань виконує організуючу й орієнтуючу функцію, підвищує якість знань, умінь, навичок.

Контролююча частина моделі призначена для визначення ступеня відповідності всіх попередніх перетворень інформації зі зразком. З її допомогою виробляється необхідна корекція як в орієнтувальній, так і в виконавчій частинах.

У процесі дослідження розроблено модель соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців. Запропонована графічна модель, яка зображена на рис. 1., відбиває взаємозв'язки, характеризується аналітичною побудовою, чіткістю і

добре сприймається зором (ліквідується недолік текстуальних планів).

Структура моделі має наступні компоненти:

1. Теоретико-методологічні основи соціально-психологічної реабілітації в психології.

2. Концепція соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців.

3. Соціально-психологічні умови ефективної реабілітації військовослужбовців після проходження служби із районів військових конфліктів:

- профілактика психогенних захворювань та інших психічних розладів під час виконання бойових дій;

- соціально-психологічна реабілітація і підготовка військовослужбовців до умов цивільного життя;

- діяльність персоналу клубу воїнів-інтернаціоналістів щодо соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців.

4. Оцінка і корекція результатів.

5. Кінцевий результат.

Модель виключає дублювання, економить час, дає можливість коригувати і регулювати заходи. Процес управління проходить точно за розробленою схемою. Модель дає можливість зосереджувати увагу на вирішенні основних питань, забезпечує цілеспрямовану діяльність персоналу клубу, дозволяє логічно прогнозувати хід роботи. Зміст розробленої моделі відповідає певним вимогам: дидактичним, методичним, технічним, складається з трьох частин: орієнтовної, виконавчої та контролюючої.

У своїй роботі пропонується стратегія системних змін, що впливає на всі компоненти діяльності (мету, зміст, організацію), всі структури,

зв'язки, ланки, ділянки. Дана модель покликана задовольнити потреби й можливості соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців з різним станом.

Таким чином, в сучасних умовах існує необхідність соціально-психологічної реабілітації ветеранів бойових дій з використанням розробленої концепції та моделі. Комплекс реабілітаційних заходів стосовно цих людей повинен містити не лише психологічну реабілітацію (робота з психологом, психотерапевтом), але й соціально-

психологічну, що має на увазі більш широкий спектр реабілітаційних заходів у різних сферах життя ветеранів: побутової, трудової, освітньої та ін.

Напрямами подальших досліджень можуть бути: вивчення питань, пов'язаних з організацією спеціального мікросередовища спілкування для ветеранів – клубів, суспільних організацій; проведення психокорекційної роботи з ветеранами; формування позитивного іміджу ветерана бойових дій у суспільній думці.

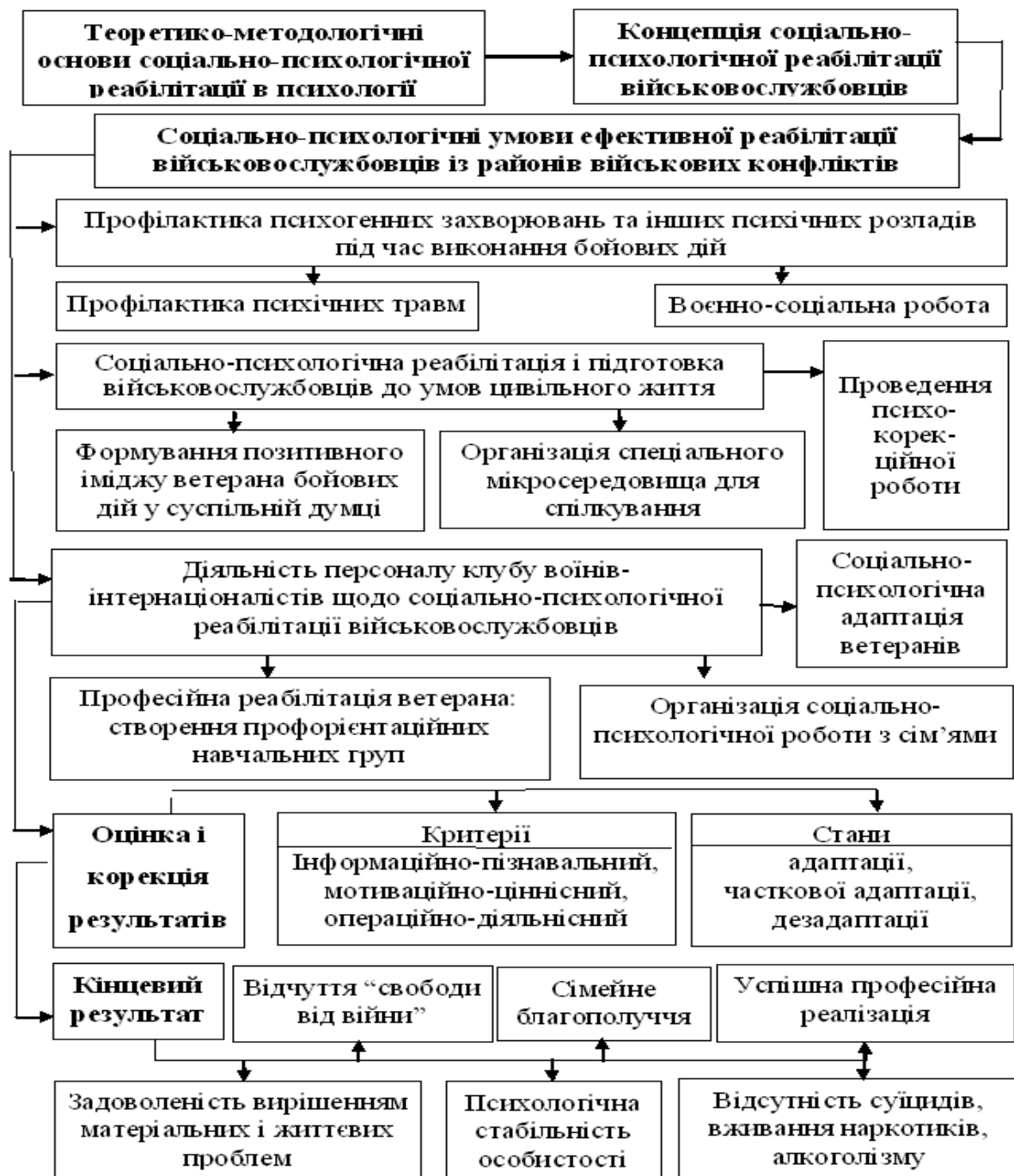

Рис. 1. Модель соціально-психологічної реабілітації ветеранів бойових дій